

կացութիւնը ճիշտ է. որ առաջին դարում Բ. յ. Մուրացան նախարարութիւնը գոյութիւն չունէր։ Բայց այդ ինչ կապ ունի մի վէպի հետ որի մէջ ոչ թէ Մուրացաններ են դուրս գալիս այլ վիշապներ և վիշապազունք։ Սակայն մի բոպէ ընդունենք, որ ոչ թէ Մուրացանք մեկնութեամբ այլ նոյն իսկ վիշապազունքի մէջ վիշապազունք են զայմք Ամգահայն=Մարք=Մարացուն տեսարք=Մուրացանք¹։ Բայց միթէ Մուրացանների գոյութիւն չունենալն առաջին դարում Բ. յ. կարող է ապացոյց լինել, որ Մորենացու ժամանակի (Ը—Թ դար) ըստ պ. Մարտիանի, երբ կային Մուրացանները և շատ լաւ յայտնի էին) ժողովրդական վէպի մէջ Մուրացան անունը յիշուած չլինի և կապուած մի Արտաշէս թագաւորի անուն հետ։ Միթէ այդ անաբրոնիզմը կարելի է իրեն փաստ ծառայցնել վէպի գոյութիւնը հիւրերու համար։

«Վէպերից (былины) ոչ մէկի հիմնական իմաստի մասին, գեուժ է Բուսլայեւ, պարզ դադափար կազմել չէ կարող նա, որ ամենայն պարզութեամբ չէ իւրացրել այն միտքը թէ ժողովրդական վէպը, դարերի ընթացքում ապրելով սերունդների բերանին, հասնում է մեղ լցուած ամենակոպիտ եւ օտարոտի իւրար հակասող անաբրոնիզմներով։ Իւրաքանչիւր սերունդ, որ իւր նախորդներից ստանում է վիպական աւանդութիւնը, անոր մէջ մտցնում է իւր ժամանակի ակնարկներ (намеки), երբեմն և ամբողջ միջադէպեր։ Մի ուրիշ տեղ նոյն հեղինակը գրում է. «Ժողովրդական վէպը երբեմն միեւնոյն անձի մէջ խառնում է զանազան ժամանակների և զանազան քնաւորութեան գծեր, և՛ մի աստուծու, և՛ ա. Գրքի կամ որեւէ սրբի, և՛ որեւէ տիաճանի, և պատմական անձի, այն էլ որոշ տեղական պարագայի մէջ»։

Այսպէս և մեր վիպասանքի մէջ Արտաշէս թագաւորի պատմութեանը կապուած են ոչ միայն զանազան ժամանակների և անձերի բուն պատմական և կենցաղական գծեր,

այլ և բուն առասպելական հատուածներ։ Մէկ՝ Արտաւազդի կոխը Ազատ Մարտի վիշապների կամ վիշապազանց հետ մէկ էլ վիշապ Արտաւազդի փախուելը Ազատ Մարտում։

Որոշներ այդ առասպելական մասերը, նախ ինչ որ վերաբերում է վիշապներին և վիշապազանց, և ապա Արտաւազդի առասպելը։

(Կր շարունակուի)

Մ. Արեղեան.

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Անցեալ տարուայ Մարտ ամսին Բերլինում երաժշտական մի նշանաւոր ընկերութիւն կազմուեցաւ՝ Միջազգային երաժշտական ընկերութիւն, անունով։ Տարին չորրորած արդէն նոյն ընկերութեան ճիւղեր են բացուել Լայպցիգ, Կոպենհագէն, Փրանկֆուրտ Ս. Պետերբուրգ և Վիեննա քաղաքներում։ Այս ընկերութեան նպատակն է, ինչպէս անունն էլ ցոյց է տալիս, մշակել ընդհանուր ազգերի երաժշտութիւնը։ Ընկերութիւնը գիտնական մի թերթ է հիմնել—Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft անունով, որի հետ հրատարակում է նոյնպէս այլ և այլ ազգերի պատկանող հեղինակների երաժշտական յօդուածների մի ժողովածու—Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft վերնագրով։ Մենք ստացել ենք երկու հրատարակութիւնների առաջին տեսարկը, երկուսն էլ մեղ համար հետաքրքրական նորանով, որ առաջինի մէջ տեղեկութիւն է հաղորդուած մեր սիրելի միաբանակից Տ. Կոմիտաս վարդապետի մի դասախօսութեան մասին իսկ երկրորդի մէջ տպուած է նոյն դասախօսութեան առաջին հատուածը՝ Die Armenische Kirchenmusik վերնագրով։

Հ. Կոմիտասը իւր դասախօսութիւնը կարդացել է անցեալ մայիսի 10-ին և յունիսի 14-ին, Zeitsch. d. l. M. թերթից քաղում ենք այդ դասախօսութեան համառօտ բովանդակութիւնը։

1. Մենք չենք կրնանք իսկապէս Մարտի երկու պատճառ, որ Արտաշէսի պատմական երգերին կցուել է վիշապների առասպելը։

Հայոց եկեղ. երաժշտութիւնը քրիստոնէութեան սկզբից մինչև այժմ նոյն հիմքն է ունեցել: Նա ծագում է հեթանոսական մեհակային երգեցողութիւնից: Իսկ վերջինս ժողովրդականից: Եկեղեցական և ժողովրդական երաժշտութեան հիմքերի նոյնութիւնը հաստատուած է եղանակների բազմապիսի վերլուծութեամբ: Տարբերութիւնն այն է, որ եկեղեցականը զարգարուած է գեղեցիկանքներով: այն ինչ ժողովրդականը պարզ է և անպաճոյճ: Պարսից, Արաբացուց և Յունաց երաժշտութեան ազդեցութիւնն արտաքին է միայն: Բրիտ. հնագոյն երաժշտութեան ուսումնասիրութեան համար ուշադրութեան արժանի է այս փնթնութիւնը: Հայոց երաժշտութեան հիմունքը քառալարն է (Tetrachord), որի առաջին և վերջին ձայներն անփոփոխ են մնում, իսկ միջին երկուսը վեց տեսակ փոփոխութիւն ստանում: Բառալարիւրը միշտ միացած են: Եղանակներն ու լմն են. չորսը բուն ձայն (աձ. բձ. գձ. դձ.) և չորսը կողմ (ակ. բկ. գկ. դկ.) սոցանից իւրաքանչիւրն ունի իւր յատուկ քառալարը: Եկեղեցական երգեցողութիւնից աւելի հետաքրքրական է սաղմոսերգութիւնը (Psalmodie): * Հայերը առողջանութեան եօթ տեսակ նշան ունին որոշ ձայնատիմաններով, որ ուրիշ յայտնի առողջանութեանց համեմատութեամբ հարուստ է: Ժողովրդական երաժշտութիւնը գեւ ևս կենդանի է ամեն անգ, ուր օտար քաղաքակրթութիւնը ազդեցիկ չէ դարձել: Ժողովրդական երգի նիւթը, ինչպէս ամենուրեք, կազմում են պատմական դէպքեր: Բնութեան երեւոյթներ, անձնական վիշտ, ուրախութիւն և ինչ բառախաղութեամբ: Գործածական են հակիրճ և զօրեղ համեմատութիւնները: Բառերի և մտքերի շեշտերը համապատասխան են երաժշտական շեշտերին: Հայոց երգեցողութեան ոճը մի առանձին փնթնութիւնն ունի՝ պարսից, արաբացուց, քրդերի, տաճիկների եղանակների համեմատութեամբ:

* Այս խնդրին և վերաբերում հ. Կոմիտասի յոդուածի առաջին հատուածը: որ պարտւած է նոյն ընկերութեան ժողովածուների առաջին գրքի մէջ:

Ժողովրդական դուստներ յայտնի են պատմութիւնից, որոնց երգերի հետքերը մնացել են թորենացու և ուրիշ մասնազիրների մէջ:

Գ. Ա. Յովսէփեան

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Ք

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

ԴՐ. Կ. ՌԷԿԼԱՄԻ.

Բ.

ՄԱՐՈՒՐ ՕՊ.

Օղբ շրջապատում է երկիրն ամէն կողմից. մենք օդ ենք ներշնչում մեր կեանքի սկզբից մինչև վերջը, մեր առաջին շնչից մինչև վերջինը: Առում ու խմում ենք մենք օրական միայն 3—5 անգամ, իսկ օդը մենք ներշնչում ենք մի րոպէում 12—15 անգամ, մի ժամում միջին թուով մինչև 1,000 անգամ կամ օր ու գիշեր 20,000—25,000 անգամ, իսկ տենդի միջոցին աւելի էլ շուտ շուտ: Պատահել է որ մարդիկ մի քանի օր մնացել են առանց ուտելիքի ու խմելիքի, բայց ոչ մի մարդ առանց օդի չի կարող ապրել նոյն իսկ հինգ րոպէ: Լաւ օդը մեզ համար աւելի կարեւոր և անհրաժեշտ պահանջ է, քան կերակրի կանոնաւոր ընտրութիւնը, բայց դժբախտաբար բազմամարդ քաղաքներում աւելի գթուար է թարմ օդ գտնելը, քան ամենաթանկ ուտելիքներ ու խմելիքներ:

Մրկութիւն օդը, որ շրջապատում է մեզ, երկու դաղի միացումն է և բաղկացած է 4 մաս ազոտից և 1 մաս թթուածնից (աւելի ճիշտ՝ 79 մաս ազոտ և 21 մաս թթուածին): Աղտոք ոչ մի ազդեցութիւն չունի մեզ վրայ, ոչ էլ նիւթերի փոխանակութեան վրայ. ոչ ներշնչելիս և ոչ արտաշնչելիս նա չէ ներգործում բնաւ արեան վրայ, ուտելի և մեզ համար չեղող դաղ է: Թթութեամբն, ընդհակառակը, անպայման անհրաժեշտ է մեր գոյութեան և նիւթերի փոխանակութեան գործողութեան համար: Միայն աղտակց բաղկացած և թթուածին չպարունակող օդում մենք չուտով խեղդուում ենք:

Մեր ներշնչած թթուածինը թորելից անցնում է արեան և արենագնդակների մէջ: Այնտեղ թթուածինը միանում է ածխածնի հետ, որ